

УДК 341.1:349.6

ЩОДО ПОНЯТТЯ «СТАЛИЙ РОЗВИТОК»

*Турченко О.Г.,**к.ю.н., доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права**Донецького національного університету імені Василя Стуса*

В статті досліджено генезу розвитку підходів до трактування поняття «сталій розвиток» у офіційних документах міжнародних організацій і в економічній та юридичній доктрині й уточнено тлумачення цього поняття.

Ключові слова: *сталій розвиток, стратегія, концепція, довкілля.*

Скінченність планетарної екосистеми, сукупна ентропія, що має тенденцію до збільшення, еколого-економічний взаємозв'язок, що базується на єдності природної та господарської підсистем макроекономічної системи будь-якого ієрархічного рівня обумовлюють фізичні межі економічного зростання [1, с.24]. Глобалізація екологічних проблем ставить нові вимоги до побудови такої моделі економіки, яка б урахувала відтворювальні можливості біосфери, дала змогу звести до спільного знаменника біофізичні та вартісні критерії збереження природного капіталу планети [2, с.46].

Представники трансдисциплінарного наукового напрямку з екологічної економіки (Anielski M., Rowe J. [3], Costanza R., Erickson J. [4], Daly H., Farley J. [5], Neumaier E. [6]) вважають за необхідне оцінювати економічний, екологічний та соціальний розвиток інтегральним показником, який у рамках забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку адекватно вимірював би результати функціонування національної економіки.

В наш час традиційні форми господарювання без належного врахування екологічного складника призвели до

значного виснаження невідновних природних ресурсів, деградації природного середовища і спровокували розвиток небезпечних глобальних процесів, науково-технічна діяльність людини спричинила трансформацію простих економічних, екологічних систем у більш складні, більшість екосистем або створена людиною або контролюється нею, що дозволяє авторам виділяти соціально-еколого-економічні системи, які складаються з трьох тісно взаємопов'язаних підсистем: екологічної, економічної та соціальної. При цьому питання охорони навколишнього середовища, економічні та соціальні питання не можуть розглядатися ізольовано, вони мають бути інтегровані [7, с.29], стан кожної із підсистем виступає і як умова, і як наслідок розвитку та функціонування двох інших підсистем [8, с.5]. Всі елементи в системі є рівнозначні, проте координуюча роль належить людині [9].

На сьогодні статус сталого розвитку в міжнародному праві невизначений. Концепція сталого розвитку уперше обговорювалася на Конференції ООН з проблем середовища, оточуючого людину, (м.Стокгольм, 5-16 червня 1972 року), на якій була прийнята Стокгольмська

декларацію, яка встановила 26 принципів збереження довкілля. У 2017р. виповнюється двадцять п'ять років історичної Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Бразилія, 1992р.) («Саміт Землі» або «Конференція Ріо»), на якій був прийнятий «Порядок денний на XXI століття» - програма дій для всіх країн світу щодо забезпечення сталого розвитку з урахуванням балансу між соціальною справедливістю, економічним зростанням і вирішенням екологічних проблем на глобальному рівні.

Необхідність зміни нестійких моделей виробництва і споживання за допомогою екологізації повного життєвого циклу продукції, збереження і раціонального використання природно-ресурсної бази економічного і соціального розвитку з застосуванням екосистемного підходу зазначена також в Політичній декларації та в Плані виконання рішень Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (м.Йоганнесбург, 2002 р.).

1 січня 2016 офіційно набули чинності викладені в Порядку денному в галузі сталого розвитку на період до 2030 року [10] 17 цілей і 169 завдань в галузі сталого розвитку, які носять комплексний і неподільний характер і забезпечують збалансованість всіх трьох компонентів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного. У Порядку вказується, що «... нам бачиться світ, в якому кожна країна реалізує можливості для поступального, всеохоплюючого і стійкого економічного зростання і гідної роботи для всіх. ... Світ, в якому демократія, блага управління і верховенство права, а також сприятливі умови на національному та міжнародному рівнях є невід'ємною частиною сталого розвитку, включаючи поступальне і всеосяжне економічне зростання, соціальний розвиток, охорону навколишнього середовища та ліквідацію злиднів і голоду. ... У концепції сталого розвитку визнається, що ліквідація бідності

у всіх її формах і проявах, боротьба з нерівністю всередині країн та між ними, збереження планети, забезпечення поступального, всеохоплюючого і стійкого економічного зростання і сприяння соціальній інтеграції взаємопов'язані і взаємозалежні ».

Але, як зазначає Atapattu Sumudu, що «три стовпи» концепції сталого розвитку (Стокгольмська декларація, Декларація Ріо і Йоганнесбурзький План імплементації та Декларація принципів) містять лише перелік окремих складових елементів цієї концепції, однак не дають комплексного визначення та переліку основних принципів. При цьому принцип 3 (право на розвиток) і принцип 4 (сталий розвиток) Декларації Ріо мають компромісний характер: перший лобювала на Конференції в Ріо-де-Жанейро 1992р. група країн, що розвиваються, а другий - група розвинених країн. Обидва принципи не є абсолютними і містять певні обмеження: перший обмежується обов'язком забезпечувати потреби в природних ресурсах нинішнього та майбутніх поколінь, а другий - обов'язком враховувати процес економічного розвитку.

Мета даної статті – проаналізувати підходи до розуміння поняття «сталий розвиток» та уточнити зміст цього поняття.

Теорія сталого розвитку є альтернативою парадигмі економічного зростання, яка ігнорує екологічну небезпеку від розвитку за екстенсивною моделлю [11, с.116]. О.О. Мартюшева вважає, що сталий розвиток - це поки що безальтернативний варіант подальшого поступу країн і загалом виживання людства [12], але, як зазначав Ю. Щербак, універсального рецепту такого розвитку немає, кожна країна повинна розв'язувати проблему сталого розвитку, виходячи з власних цілей, національних особливостей та економічних можливостей [13, с.4].

При переході до моделі сталого розвитку досягаються цілі суспільного прогресу - певні якісні зміни в економічній, екологічній, соціальній та політичній

складових розвитку суспільства, що дозволяє забезпечити потреби теперішнього покоління та створити передумови для забезпечення потреб майбутніх поколінь, зберігаючи довкілля та раціонально використовуючи природні ресурси [14, с.199].

Представники науки міжнародного права М. Фіцморіс (Fitzmaurice M.A.) відзначає, що сталий розвиток - це «міждисциплінарна концепція» [15], а О.В. Задорожній, М.О. Медведєва наголошують, що концепція сталого розвитку є однією з центральних концепцій міжнародного права навколишнього середовища, міжнародного економічного права, міжнародного права прав людини, міжнародного морського права, а також національних правових систем [16, с.76].

Що стосується доктрини, то здебільшого питання сталого розвитку вивчалися представниками економічних, біологічних, екологічних наук, хоча мають місце і дослідження даного питання представниками науки міжнародного права.

Теоретичні основи сталого розвитку суспільства, еколого-економічні та фінансові аспекти формування механізму та реалізації даного напрямку у своїх працях досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні економісти-науковці, а саме: Є.М. Борщук, З.В. Герасимчук, Л.С. Гринів, Б. М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Кравців, Л.Г. Мельник, В.С. Міщенко, В.П. Прадун, Ю.І. Стадницький, В.М. Трегобчук, В.Я. Шевчук, Л.Б. Шостак та ін.

Багато наукових робіт присвячено розширенню даної проблематики, системному осмисленню принципів, здобутків і тенденцій з правової точки зору, правовим питанням прогресивного розвитку людства в рамках забезпечення сталого розвитку країн та виконання концепції сталого розвитку міжнародної спільноти, серед них роботи таких вчених, як Т. Гартлі, О.Г. Білорус, Г.С. Бувайлик, М.В. Буроменський, О.Ф. Висоцький, В.Н. Денисов, О.В. Задорожній, О.Д. Урсул тощо.

Окрім досліджень з теорії сталого розвитку, теоретичним підґрунтям для розробки основ інституційного забезпечення стимулювання сталого розвитку можуть стати ідеї представників класичної інституціональної теорії та нової інституціональної теорії (Г. К. Адамса, Дж. М. Б'юкенена-мол., Т. Б. Веблена, О. Вільямсона, С. Г. Вінтера, Дж. К. Гелбрейта, Г. Демсеца, Т. Еггертсона, Дж. М. Кларка, Д. Р. Коммонса, Р. Г. Коуза, В. К. Мітчелла, Р. Нельсона, Д. С. Норта, Р. Олсона, Дж. Ходжсона); ідеї вчених, що займалися теорією мотивації (С. Адамса, К. Альдерфера, Дж. Аткинсона, В. Врума, Ф. Герцберга, Е. Лоулера, Д. МакГрегора, Д. С. Мак-Клелланда, А. Маслоу, Л. Портера, Б. Ф. Скіннера, М. Туган-Барановського).

Перед тим, як перейти до самого поняття «сталий розвиток», зазначимо, що різні автори вже не раз відзначали неточність російського і українського перекладу зарубіжного виразу (англ. sustainable development, фр. Developpement durable, нім. Nachhaltige Entwicklung). Так, Зеркалов Д.В., Арламов О.Ю. [17, с.14] зазначають, що термін «сталий розвиток» означає просто стійкий, постійний ріст, а в європейських мовах переклад інший: з англійської - sustainable – підтримуваний; development – розвиток, розробка, створення, освоєння, формування, будівництво, подія, вдосконалення, зростання, розширення, розгортання, забудова, удосконалення, проектування, еволюція, поліпшення, прояв, обставина, доведення, підприємство, підготовчі роботи, нове будівництво, підготовка родовища, оброблювана ділянка землі, висновок, будова і оборот родовища; з німецької - nachhaltige – стійкий; Entwicklung – розвиток, прояв, розробка, створення, конструкція, розгортання, конструювання, модернізація, проект, проектування; з французької - Developpement – розвиток; Durable (прикметник) – міцний, довготерміновий, тривалий, тривалого користування, довговічний, надійний.

Аналогічно, на думку Л.Г. Мельника, є деяка суперечливість, алогічність російськомовного варіанту перекладу терміна «sustainable development», оскільки «стійкість» припускає рівновагу, а «розвиток» можливо тільки за умови постійного виходу системи з рівноважного стану.

Крім того, має місце точка зору (О.В. Рюміна [18, с.24]), що термін «sustainable development» необхідно перекладати не як сталий розвиток, а як «екологічно сталий економічний розвиток», оскільки «поняття сталого розвитку має на увазі перехід від постановки завдання охорони природи за рахунок економічного зростання до постановки задачі одночасного забезпечення економічного розвитку та охорони середовища» [19].

ЮНЕП також з середини 1970-х рр. широко використовувала інші схожі поняття - «розвиток без руйнування» («development without destruction»), «екорозвиток» як екологічно прийнятний розвиток («ecodevelopment»).

Вперше поняття сталого розвитку було введено в правовий, науковий, публіцистичний обіг в Доповіді Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів «Всесвітня стратегія охорони природи» (1980р.). У Доповіді розвиток визначалося як «модифікація біосфери і використання людських, фінансових, поновлюваних і невідновлюваних природних ресурсів для задоволення потреб людей і поліпшення «якості життя»; щоб розвиток був стійким, слід враховувати не тільки його економічні аспекти, але і соціальні і екологічні чинники ... ». Однак визначення сталого розвитку («sustainable development») з'явилося в Доповіді Комісії Брундтланд 1987р. - «Людство здатне надати розвитку сталий довготривалий характер, для того щоб він відповідав потребам нинішнього покоління, не позбавляючи майбутні покоління можливості задовольняти свої власні потреби» (п.27) [20]. При цьому треба

відзначити, що практично всі документи, прийняті під егідою ООН, виходять саме з такого визначення сталого розвитку, роблячи акцент на провідній ролі людини і взаємозв'язку поколінь.

Інститутом світових ресурсів (1996р.) сталий розвиток визначається як розвиток, при якому природні ресурси, людство і фінанси управляються і використовуються таким чином, щоби збільшити багатство і благоустрій людей без погіршення умов їх життєдіяльності у майбутньому, а Світовим банком - як управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження і збільшення людських можливостей.

Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 визначає сталий розвиток як розвиток, який задовольняє потребам сучасності, не ставлячи при цьому під загрозу можливість наступних поколінь задовольняти свої потреби [21].

Якщо говорити про наукову літературу, то, як зазначає доктор історичних наук А. Вебер [22] при всьому різноманітті визначень сталого розвитку, більшість з них сходиться в тому, що мова йде про такий розвиток, який не підриває природних і соціальних умов для нормального, здорового життя людей сьогодні і в майбутньому; це довгострокова мета, що передбачає вирішення безлічі економічних, екологічних, соціальних та управлінських завдань в комплексі.

З цієї позиції концепція сталого розвитку є фактично продовженням концепції ноосфери, сформульованої академіком В.І. Вернадським. Продовжуючи дослідження С.А. Подолинського з «економіки Космосу», В.І. Вернадський наголошував, що стійке співіснування людської економіки та біосфери можливе тільки за умови збереження біофізичної (регуляторної) функції останньої з одночасним коригуванням масштабів господарської діяльності людей у межах природних систем.

У щоденнику 1931 року В.І. Вернадський зазначав: «Ми переживаємо не

кризу, що хвилює слабкі душі, а найбільший перелом у житті людства, що відбувається один раз у тисячоріччя, переживаємо наукові досягнення, рівних яким не бачили довгі покоління наших предків. ... Ми тільки починаємо усвідомлювати могутність вільної наукової думки, найбільшої творчої сили *homo sapiens*, людської вільної особистості, величного нам відомого прояву космічної сили, царство якого попереду. Воно цим шляхом неочікувано швидко до нас наближається [23]».

Герман Дейлі [24], спираючись на визначення Комісії ООН та науковий аналіз, тлумачить термін «сталий розвиток» як гармонійний, збалансований, безконфліктний прогрес всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли у процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками [25, с.243].

Б.М. Данилишин визначає сталий розвиток як систему відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення [26, с.167]. В. Трегобчук визначає його як економічне зростання, за якого ефективно розв'язуються найважливіші проблеми життєзабезпечення суспільства без виснаження, деградації і забруднення довкілля [27, с.37].

Поплавська Ж., Поплавський В. [28, с.8] зазначають, що сталий (відтворювальний) розвиток - це такий розвиток, що забезпечує передачу у

спадщину нащадкам усіх компонентів навколишнього природного середовища у стані не гіршому за той, який існує нині, при цьому обов'язковим є узгодження економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля, забезпечувався соціальний прогрес у своїй сталості і гармонійності.

Доктор економічних наук З.В. Герасимчук розуміє сталий розвиток регіону як процес постійного перетворення якісних та кількісних характеристик регіональної соціо-еколого-економічної системи, спрямованого на досягнення динамічної рівноваги між суспільством, економікою та довкіллям, що забезпечує при цьому добробут нинішніх та майбутніх поколінь [29, с.31]. При цьому наголошує, що забезпечення стійкого безпечного розвитку відображає, з одного боку, підтримання позитивних тенденцій у нарощенні конкурентних переваг та підвищенні конкурентоспроможності регіонів, а з другого - захищеність економічних, соціальних, екологічних інтересів особи, населення регіону та держави [30, с.35].

На думку Philippe Sands, основними елементами концепції сталого розвитку є: принцип міжгенераційної справедливості, що передбачає необхідність зберігати навколишнє середовище і природні ресурси для блага майбутніх поколінь; принцип сталого (раціональним, розумним, обачним, належним чином) і справедливого (з урахуванням інтересів інших держав) використання природних ресурсів; принцип інтеграції (необхідність інтегрувати екологічні приписи в економічну політику, плани, програми або проекти, і навпаки) [31, с.253].

А.В. Кукушкіна [32, с.53-56] також виокремлює соціально-економічний і екологічний аспекти сталого розвитку: перший зумовлює реалізацію в глобальному масштабі комплексу заходів, спрямованих на боротьбу з бідністю, зміну структури

споживання, регулювання зростання населення, збереження здоров'я людини, сприяння сталому розвитку регіонів, врахування екологічних вимог при прийнятті соціальних та економічних рішень; другий передбачає широке коло заходів, спрямованих на охорону навколишнього середовища і раціональне використання природних ресурсів: охорону атмосфери, раціональне використання земельних ресурсів, збереження лісів, боротьбу із спустеленням і посухою, збереження біорізноманіття, охорону і раціональне використання водних ресурсів, екологічно безпечне використання біотехнологій, підвищення безпеки використання токсичних хімічних речовин, розв'язання проблеми відходів.

У системному поєднанні економічних, соціальних і екологічних цінностей в процесі функціонування економічних систем вбачають суть сталого розвитку також і В. Загорський, Є. Борщук, І. Жолобчук. Із позицій врахування природних цінностей, господарська діяльність повинна забезпечувати екорозвиток (ecodevelopment) – економічний розвиток без руйнування природних екосистем [33, с.13]

Інша група дослідників виходить з того, що сталий розвиток - це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, що дозволяють моделювати різні напрямки розвитку, прогнозувати їх результати та обирати оптимальні [34, с.54]. Наприклад, на думку С. Дорогунцова, О. Ральчука, сталий розвиток - це оптимальна керована самоорганізація соціоприродних систем, яка є реальною тільки за умови дії головної гуманістичної константи сталого розвитку - діалогу, порозуміння між природним та культурним початками систем [35]. Урсул О.Д. визначає сталий розвиток як розвиток людства, при якому задоволення потреб сьогоденних поколінь здійснюється без шкоди для майбутніх поколінь; керований збалансований розвиток суспільства, що не руйнує своєї природної

основи і забезпечує безперервний прогрес цивілізації [36].

Розглядається сталий розвиток також і з позиції динамічної рівноваги. З даної позиції в основу концепції сталого розвитку покладаються ідеї італійського вченого-економіста Вільфредо Паретто (Vilfredo Pareto), зокрема принцип «Оптimum» Паретто. «Оптimum» Паретто - такий стан системи, при якому значення кожного окремого критерію, що описує стан системи, не може бути покращено без погіршення становища інших елементів («будь-яка зміна, яка нікому не завдає збитків і яка приносить людям користь (за їх власною оцінкою), є поліпшенням») [37, с.92].

В економічному енциклопедичному словнику за редакцією С.В. Мочерного сталий розвиток розглядається як «незворотні та закономірні сутнісно-якісні зміни суспільства на основі оптимального поєднання і раціоналізації економічної, екологічної та соціальної сторін такого розвитку з урахуванням потреб майбутніх поколінь» [38, с.277]. На думку Б.В. Буркинського, В.Н. Степанова, С.К. Харічкова, сталий розвиток еколого-економічної системи є здатністю цієї системи витримувати зміни, створені зовнішніми і внутрішніми впливами в економічних та екологічних підсистемах, здатність збереження визначеної динамічної рівноваги [39, с.142]. В. Данилов-Данильян відмічає, що стійкий – це такий розвиток, «... при якому вплив на навколишнє середовище зостається в межах господарської ємності біосфери, так що не руйнується природна основа, створювані умови життя не тягнуть деградації людини і соціально-деструктивні процеси не розвиваються до масштабів, що загрожують безпеці суспільства» [40, с.23]. Т. Яригіна визначає стійкий розвиток, як «...розвиток, який задовольняє потреби теперішнього покоління, не приносячи в жертву можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [41].

На думку Топчієва О.Г., концепція сталого розвитку охоплює, як мінімум, дві найважливіші ідеї:

1. цей розвиток передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем, при чому розвиток буде сталим тільки тоді, коли буде досягнута рівновага між різними факторами, що зумовлюють загальний рівень життя;

2. нинішнє покоління має обов'язок перед прийдешніми поколіннями залишити достатні запаси соціальних, природних та економічних ресурсів для того, щоб вони могли забезпечити для себе рівень добробуту не нижчий, ніж той, що ми маємо зараз. Ця концепція ставить фундаментальне завдання поєднати динамічний економічний розвиток з наданням рівних можливостей кожному члену суспільства за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів та ліквідації залежності між економічним зростанням та забрудненням довкілля.

Економічний аспект: господарська діяльність людства повинна орієнтуватись не на зростання споживання ресурсів біосфери, а на його раціоналізацію; подальший розвиток повинен виходити не із збільшення матеріального виробництва, а з інтенсифікації господарства за рахунок інформаційних технологій [42, с.91].

Л.Г. Мельник розуміє сталий розвиток як перманентне відтворення так званого стану гомеостазу (динамічної рівноваги) з періодичною зміною його рівня, при якому б відбувалося постійне розв'язання суперечностей між внутрішніми компонентами системи, а зміна параметрів біосфери не виходила за межі катастрофічних (фатальних) для системи трансформацій [43, с.413], при цьому дослідник говорить, що стійкий розвиток є однією з утопій людства, яка, не маючи чітких критеріальних меж, як чергове «світле майбутнє», дозволяє нескінченно фантазувати про конкретні цільові орієнтації, шляхи та засоби наближення до кінцевої мети.

При цьому існують і інші підходи. Так, американський вчений Nicholas Georgescu-Roegen пов'язував розвиток економіки з природними обмеженнями та робив спроби поєднати термодинаміку з економікою довкілля Kenneth Ewart Boulding обґрунтовував довкільні проблеми принципом рівноваги речовини, Ayres і Koehrsen використовували підхід балансу матеріалів та вхідних і вихідних систем [44]. Atapattu Sumudu пов'язує сталий розвиток виключно із природним станом ресурсу, використання якого має підкорятися одній єдиній меті - збереженню [45].

Потрібно відзначити, що не всі дослідники розцінюють концепцію сталого розвитку як позитивну, конструктивну, багато дослідників критикують її за розпливчастість і невизначеність або взагалі розглядають її як таку, що суперечить інтересам більшості населення. Так, наприклад, О. Грешневиков і М. Лемешев [46] розглядають сталий розвиток як ідеологічне обґрунтування концепції «золотого мільярда», спрямованої проти інтересів більшості населення Землі в ім'я збереження привілеїв населення високорозвинених в економічному відношенні країн Заходу. Бертон І. трактує сталий розвиток як «ідею, яку можна сформулювати в загальних рисах, але не можна описати точними аналітичними категоріями, тобто в аналітичному сенсі це непрацююче поняття».

Таким чином, наведені підходи до розуміння сталого розвитку свідчать, що «сталий розвиток» - комплексне поняття, і реалізувати його у будь-якій окремо взятій галузі неможливо. Це можна здійснити лише за умови системного взаємозв'язку між усіма блоками (економічним, соціальним, демографічним, культурологічним, технологічним, технічним, транспортним, екологічним, безпековим тощо) кожної геосоціосистеми.

В основі цього поняття лежать наступні складові (принципи) збереження довкілля, гармонійне поєднання

економічного, соціального та екологічного розвитку; баланс технологічного та економічного розвитку, координація зусиль всієї спільноти для досягнення сталого розвитку, взаємозв'язок поколінь, провідна роль держави в забезпеченні сталого розвитку.

Наприкінці треба погодитися з Т.А. Кравченко [47, с.260], що перехід до сталого розвитку це глобальний процес, у якому кожна держава має координувати свої заходи, спрямовані на реалізацію завдань і принципів нової цивілізаційної моделі, з усім світовим співтовариством.

Література:

1. Гринів Л.С. Нові методи вирішення екологічних проблем: фізико-економічна інтерпретація // Механізм регулювання економіки. - 2011. - №4. - С.20-33.
2. Гринів Л.С. Екологічна економіка / Л.С. Гринів. - Л.: Магнолія 2006, 2010. - 358с.
3. Anielski M., Rowe J. 1999. The Genuine Progress Indicator–1998 Update. San Francisco: Redefining Progress. [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.redefiningprogress.org.
4. Costanza R., Erickson J. The index of sustainable economic welfare (ISEW) for a local authority: A case study in Italy by Pulselli, F., Ciampalini, F., Tiezzi, E., Zappia, C. Department of Chemical and Biosystems Sciences and Technologies, University of Siena, Italy, Maggio, 2005. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.econ-pol.unisi.it/quaderni/449.pdf>.
5. Daly H. and Farley J. Ecological Economics. Principles and applications. - Washington: Island Press, 2004. - 454 p.
6. Neumayer E. The human development index and sustainability - a constructive proposal // Ecological Economics. - 2001. - №39 (1). - P.101-114.
7. Кравченко С.М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища / С.М. Кравченко, А.О. Андрусевич, Дж. Е. Бонайн / [Під заг. ред. проф. С.М. Кравченко]. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І.Франка, 2002. – 336 с.
8. Олдак П.Г. Общие начала биосоциальных исследований. Теория взаимосвязи общественного производства и окружающей сферы: Учебное пособие. - НГУ, 1977. - 71с.
9. Дребот О.І. Сталий розвиток чи еколого-економічна безпека? // Збірник наукових статей «III-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю». – Вінниця, 2011. - Том.2. - С.677-680. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://eco.com.ua/>.
10. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года: Резолюция А/70/L.1, принятая Генеральной Ассамблеей 25 сентября 2015 года. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement>.
11. Клименко А.А. Индикаторы стаłego економічного розвитку регіону // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. -2015. - №1(29). - С.115-118.
12. Мартюшева О.О. Розробка індикаторів сталого розвитку країни: зарубіжний та вітчизняний досвід // Стратегічні пріоритети. - 2014. - № 1. - С. 77-83. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2014_1_12).
13. Щербак Ю. Устойчивое развитие и будущее Украины // День. – 3 октября 2007 г. - №167.
14. Соловій І.П., Душна М.П. Аналіз індикаторів суспільного прогресу в контексті державної політики, спрямованої на реалізацію пріоритетів сталого розвитку України // Регіональна економіка. - 2009. - №2. - С.199-205.
15. Fitzmaurice M.A. The contribution of environmental law to the development of modern environmental law / J. Makarczyk (ed.). Theory of International Law at the threshold of the 21st century: Essays in honour of Krzysztof Skubiszewski. — The Hague: Kluwer Law International, 1966. - 921P.

16. Задорожній О.В., Медведєва М.О. Міжнародне право навколишнього середовища: Підручник. – Київ, 2010. – 355с.
17. Зеркалов Д. В., Арламов О. Ю. Соціальні проблеми сталого розвитку Електронний ресурс : Монографія. - К.: Основа, 2013. - 562 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/cprc_m.pdf.
18. Рюмина Е.В. Анализ эколого-экономических взаимодействий. - М., 2000. - 158с.
19. Бегун Т. В. Устойчивое развитие: определение, концепция и факторы в контексте моногородов [Текст] // Экономика, управление, финансы: Материалы II Международной научной конференции (г. Пермь, декабрь 2012 г.). - Пермь: Меркурий, 2012. - С.158-163.
20. Report of the World Commission on Environment and Development «Our Common Future» 1987 UN Doc. A/42/47 (1987) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://habitat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm>.
21. ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility / ISO – International Organization for Standardization. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:26000:ed-1:en>.
22. Вебер А. Появится ли у России стратегия устойчивого развития? // «Обозреватель - Observer». - 1999. - № 10.
23. Вернадский, В. И. Биосфера и ноосфера. - М.: Айрис-пресс, 2012. - 576с.
24. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку = The sustainable development [пер. с англ.] / Г. Дейлі; Інститут сталого розвитку. – Київ: Інтерсфера, 2002. – 312с.
25. Білорус О.Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток (Системні маркетингові дослідження): Монографія / О.Г.Білорус, Ю.М.Мацейко. – К.: МАУП, 2005. – 492с.
26. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль В.Я., Новоторов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – Київ, РВПС України, 1999. – 716 с.
27. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України / В. Трегобчук // Вісник Національної академії наук України. - 2002. - №2. - С.31-40. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2002_2_7.
28. Поплавська Ж., Поплавський В. Як дорости Україні до сталого розвитку? // Вісник Національної академії наук України. - 2007. - №9. - С. 8-14. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbv.gov.ua/UJRN/vnanu_2007_9_2.
29. Герасимчук З.В., Поліщук В.Г. Теоретичні основи інституційного забезпечення стимулювання сталого розвитку регіону / З.В. Герасимчук, В.Г. Поліщук // Регіональна економіка. - 2011. - № 4. - С.30-47. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2011_4_6.
30. Герасимчук З. Теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності регіону / З. Герасимчук // Економіст. - 2011. - № 11. - С.34-37. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2011_11_9.
31. Sands Ph. Principles of international environmental law / Ph. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 2-d ed. – 1248 p.
32. Кукушкина А. В. Концепция устойчивого развития (экологический, экономический и социальный аспекты) // Московский журнал международного права. – 2002. – № 1. – С. 52–60.
33. Загорський В., Боршук Є., Жолобчук І Соціально-екологічні фактори сталого розвитку національної економіки // Науковий вісник «Демократичне врядування». – 2014. – Випуск 13. - С.5-11.
34. Захарченко О.В. Наукові основи сталого розвитку // Наукові праці НУХТ. – 2015. – Том 21, №4. – С.53-59.
35. Дорогунцов С., Ральчук О. Сталий розвиток - цивілізаційний діалог природи і культури / С. Дорогунцов, О. Ральчук //

Вісник Національної академії наук України.
- 2001. - № 10. - С.16-32. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2001_10_4.

36. Устойчивое развитие (Урсул А.Д.) / Глобалистика. Энциклопедия / Гл. ред. и сост. И.И. Мазур, А.Н. Чумаков. – М., 2003. – С. 1066-1068.

37. Масловська Л.Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика: Монографія / Л.Ц. Масловська. – К: КНЕУ, 2003. – 365с.

38. Економічний енциклопедичний словник / С.В. Мочерний, Я.Я. Ларіна, О.А. Устинко, С.І. Юрій; [за ред. С.В. Мочерного]. – Львів: Світ, 2006. – Т.2. – 568с.

39. Буркинский В. Б. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития / В.Б. Буркинский, В.Н. Степанов, С.К. Харичков. – Одесса : Феникс, 2005. – 575 с.

40. Данилов-Данильян В.И. Устойчивое развитие будущее Российской Федерации / В.И. Данилов-Данильян // Россия на пути к устойчивому развитию. – М.: РЭФИА, 1996. – 50 с.

41. Омаров Ш.А. Теоретичні засади формування стратегії сталого розвитку регіонів України // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». - 2014. - №3(75). - С.149-157. [Електронний ресурс] - Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_3_21

42. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560с.

43. Основи стійкого розвитку: Навчальний посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. -654 с.

44. Пиріков О.В. Індикатори та системи сталого розвитку: теорія та практика / О. В. Пиріков. // Ефективна економіка. - 2013. - № 11. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_102.

45. Sumudu A. Sustainable development, myth or reality? A survey of sustainable development under international law and Sri Lankan law / A. Sumudu //Georgetown International Environmental Law Review. – Winter 2002. – Mode of access: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3970/is_200201/ai_n9059976/.

46. Грешневилов А., Лемешев М. Подоплека «устойчивого развития» //Независимая газета. - 2000. - 02.06.

47. Кравченко Т.А. Національна система індикаторів сталого розвитку як важливий інструмент провадження державної політики у сфері реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» // Університетські наукові записи. – 2015. – №1(53). – С.257-266. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.unz.km.ua.

Reference:

1. Hryniv L.S. Novi metody vyrishennia ekolohichnykh problem: fizyko-ekonomichna interpretatsiia // Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky. - 2011. - №4. - S.20-33.

2. Hryniv L.S. Ekolohichna ekonomika / L.S. Hryniv. - L.: Mahnoliia 2006, 2010. - 358s.

3. Anielski M., Rowe J. 1999. The Genuine Progress Indicator–1998 Update. San Francisco: Redefining Progress. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: www.redefiningprogress.org.

4. Costanza R., Erickson J. The index of sustainable economic welfare (ISEW) for a local authority: A case study in Italy by Pulselli, F., Ciampalini, F., Tiezzi, E., Zappia, C. Department of Chemical and Biosystems Sciences and Technologies, University of Siena, Italy, Maggio, 2005. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: <http://www.econ-pol.unisi.it/quaderni/449.pdf>.

5. Daly H. and Farley J. Ecological Economics. Principles and applications. - Washington: Island Press, 2004. - 454 p.

6. Neumayer E. The human development index and sustainability - a constructive proposal // Ecological Economics. - 2001. - №39 (1). - P.101-114.

7. Kravchenko S.M. Aktualni problemy mizhnarodnoho prava navkolyshnoho seredovyshcha / S.M. Kravchenko, A.O. Andrusyevych, Dzh. E. Bonain / [Pid zah. red. prof. S.M. Kravchenko]. – Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni I.Franka, 2002. – 336 s.
8. Oldak P.H. Obshchye nachala byosotsyalnykh yssledovanyi. Teoryia vzaymosv'язy obshchestvennoho proyzvodstva y okruzhaiushchei sferы: Uchebnoe posobyе. - NHU, 1977. - 71s.
9. Drebot O.I. Stalyi rozvytok chy ekoloho-ekonomichna bezpeka? // Zbirnyk naukovykh statei «III-ho Vseukrainskoho zizdu ekolohiv z mizhnarodnoiu uchastiu». – Vinnytsia, 2011. - Tom.2. - S.677-680. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: <http://eco.com.ua/>.
10. Preobrazovanye nasheho myra: Povestka dnia v oblasti ustoichyvoho rozvytyia na peryod do 2030 hoda: Rezoliutsiia A/70/L.1, pryniataia Heneralnoi Assamblei 25 sentiabria 2015 hoda. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement>.
11. Klymenko A.A. Indykatory staloho ekonomichnoho rozvytku rehionu // Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu. -2015. - №1(29). - S.115-118.
12. Martiusheva O.O. Rozrobka indyktoriv staloho rozvytku krainy: zarubizhnyi ta vitchyzniani dosvid // Stratehichni priorytety. - 2014. - № 1. - S. 77-83. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2014_1_12.
13. Shcherbak Yu. Ustoichyvoe razvytye y budushchee Ukrainy // Den. – 3 oktiabria 2007 h. - №167.
14. Solovii I.P., Dushna M.P. Analiz indyktoriv suspilnoho prohresu v konteksti derzhavnoi polityky, spriamovanoi na realizatsiiu priorytetiv staloho rozvytku Ukrainy // Rehionalna ekonomika. - 2009. - №2. - S.199-205.
15. Fitzmaurice M.A. The contribution of environmental law to the development of modern environmental law / J. Makarczyk (ed.). Theory of International Law at the threshold of the 21st century: Essays in honour of Krzysztof Skubiszewski. — The Hague: Kluwer Law International, 1966. - 921P.
16. Zadorozhnii O.V., Medvedieva M.O. Mizhnarodne pravo navkolyshnoho seredovyshcha: Pidruchnyk. – Kyiv, 2010. – 355s.
17. Zerkalov D. V., Arlamov O. Yu. Sotsialni problemy staloho rozvytku Elektronnyi resurs : Monohrafiia. - K.: Osnova, 2013. - 562 s. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://www.zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/cprc_m.pdf.
18. Riumyna E.V. Analiz ekoloho-ekonomycheskykh vzaymodeistviy. - M., 2000. - 158c.
19. Behun T. V. Ustoichyvoe razvytye: opredelenye, kontseptsyia y faktory v kontekste monohorodov [Tekst] // Ekonomika, upravlenye, fynansy: Materyaly II Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsyy (h. Perm, dekabr 2012 h.). - Perm: Merkurii, 2012. - S.158-163.
20. Report of the World Commission on Environment and Development «Our Common Future» 1987 UN Doc. A/42/47 (1987) [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://habitat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm>.
21. ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility / ISO – International Organization for Standardization. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:26000:ed-1:en>.
22. Veber A. Poiavytsia ly u Rossyy stratehiia ustoichyvoho rozvytyia? // «Obozrevatel - Observer». - 1999. - № 10.
23. Vernadskiy, V. Y. Byosfera y noosfera. - M.: Airys-press, 2012. - 576s.
24. Deili H. Poza zrostanniam. Ekonomichna teoriia staloho rozvytku = The sustainable development [per. s anhl.] / H. Deili; Instytut staloho rozvytku. – Kyiv: Intersfera, 2002. – 312s.
25. Bilorus O.H. Hlobalna perspektyva i stalyi rozvytok (Systemni marketolohichni

doslidzhennia): Monohrafiia / O.H.Bilorus, Yu.M. Matseiko. – K.: MAUP, 2005. – 492s.

26. Danylyshyn B.M., Dorohuntsov S.I., Mishchenko V.S., Koval V.Ia., Novotorov O.S., Palamarchuk M.M. Pryrodno-resursnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy. – Kyiv, RVPS Ukrainy, 1999. – 716 s.

27. Trehobchuk V. Kontsepsiia staloho rozvytku dlia Ukrainy / V. Trehobchuk // Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. - 2002. - №2. - S.31-40. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2002_2_7.

28. Poplavska Zh., Poplavskiy V. Yak dorosty Ukraini do staloho rozvytku? // Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. - 2007. - №9. - S. 8-14. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu:

http://nbv.gov.ua/UJRN/vnanu_2007_9_2.

29. Herasymchuk Z.V., Polishchuk V.H. Teoretychni osnovy instytutsiinoho zabezpechennia stymuliuvannia staloho rozvytku rehionu / Z.V. Herasymchuk, V.H. Polishchuk // Rehionalna ekonomika. - 2011. - № 4. - S.30-47. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2011_4_6.

30. Herasymchuk Z. Teoretychni zasady zabezpechennia konkurentospromozhnosti rehionu / Z. Herasymchuk // Ekonomist. - 2011. - № 11. - S.34-37. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2011_11_9.

31. Sands Ph. Principles of international environmental law / Ph. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 2-d ed. – 1248 r.

32. Kukushkyna A. V. Kontsepsiia ustoichyvoho rozvytyia (ekolohycheskyi, ekonomycheskyi y sotsyalnyi aspekty) // Moskovskiy zhurnal mezhdunarodnogo prava. – 2002. – № 1. – S. 52–60.

33. Zahorskyi V., Borshchuk Ye., Zhlobchuk I Sotsialno-ekolohichni faktory staloho rozvytku natsionalnoi ekonomiky // Naukovyi visnyk «Demokratychno vriaduvannia». – 2014. – Vypusk 13. - S.5-11.

34. Zakharchenko O.V. Naukovi osnovy staloho rozvytku // Naukovi pratsi NUKhT. – 2015. – Tom 21, №4. – S.53-59.

35. Dorohuntsov S., Ralchuk O. Stalyi rozvytok - tsyvilizatsiinyi dialoh pryrody i kultury / S. Dorohuntsov, O. Ralchuk // Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. - 2001. - № 10. - S.16-32. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2001_10_4.

36. Ustoichyvoe razvytye (Ursul A.D.) / Hlobalystyka. Entsyklopedyia / Hl. red. y sost. Y.Y. Mazur, A.N. Chumakov. – M., 2003. – S. 1066-1068.

37. Maslovska L.Ts. Stalyi rozvytok produktyvnykh syl rehioniv: teoriia, metodolohiia, praktyka: Monohrafiia / L.Ts. Maslovska. – K: KNEU, 2003. – 365s.

38. Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk / S.V. Mochernyi, Ya.Ia. Larina, O.A. Ustynko, S.I. Yurii; [za red. S.V. Mochernoho]. – Lviv: Svit, 2006. – T.2. – 568s.

39. Burkynskiy V. B. Ekonomyko-ekolohycheskye osnovy rehyonalnogo pryrodopolzovaniia y razvytyia / V.B. Burkynskiy, V.N. Stepanov, S.K. Kharychkov. – Odessa : Fenyks, 2005. – 575 s.

40. Danylov-Danylian V.Y. Ustoichyvoe razvytye budushchee Rossyiskoi Federatsyy / V.Y. Danylov-Danylian // Rossyia na puty k ustoichyvomu razvytyiu. – M.: RĀFYA, 1996. – 50 s.

41. Omarov Sh.A. Teoretychni zasady formuvannia stratehii staloho rozvytku rehioniv Ukrainy // Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnogo universytetu. Seriia «Ekonomichni nauky». - 2014. - №3(75). - S.149-157. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_3_21

.

42. Topchiiev O.H. Osnovy suspilnoi heohrafi: Navchalnyi posibnyk. – Odesa: Astroprynt, 2001. – 560s.

43. Osnovy stiikoho rozvytku: Navchalnyi posibnyk / Za zah. red.. d.e.n., prof. L.H. Melnyka. – Sumy: VTD «Universytetska knyha», 2005. -654 s.

44. Pyrikov O.V. Indykatory ta systemy staloho rozvytku: teoriia ta praktyka / O. V. Pyrikov. // Efektyvna ekonomika. - 2013. - № 11. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_102.

45. Sumudu A. Sustainable development, myth or reality? A survey of sustainable development under international law and Sri Lankan law / A. Sumudu // Georgetown International Environmental Law Review. - Winter 2002. - Mode of access: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3970/is_200201/ai_n9059976/.

46. Hreshnevykov A., Lemeshev M. Podopleka «ustoichyvoho rozvytyia» // Nezavysyamaia hazeta. - 2000. - 02.06.

47. Kravchenko T.A. Natsionalna systema indykatoriv staloho rozvytku yak vazhlyvyi instrument provadzhennia derzhavnoi polityky u sferi realizatsii Stratehii staloho rozvytku «Ukraina-2020» // Universytetski naukovi zapysy. - 2015. - №1(53). - S.257-266. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: www.unz.km.ua.

Турченко О.Г. Относительно понятия «устойчивое развитие» - Статья.

В статье исследован генезис развития подходов к трактованию понятия «устойчивое развитие» в официальных документах международных организаций и в экономической, юридической доктрине, уточнено толкование этого понятия.

Ключевые слова: устойчивое развитие, стратегия, концепция, окружающая среда.

Olha G. Turchenko Concerning to the concept of «Sustainable development». - Article.

Environmental issues, economic and social issues can not be considered in isolation,

they should be integrated, the status of each of the subsystems serves as both a condition and as a consequence of the development and operation of the other two subsystems. For today, the status of sustainable development in international law is uncertain, the «three pillars» of the sustainable development concept (the Stockholm Declaration, the Rio Declaration and the Johannesburg Implementation Plan and the Declaration of Principles) contain only a list of the individual components of this concept, but do not provide a comprehensive definition and list of basic principles.

The genesis of the evolution of approaches to the interpretation of the concept of «sustainable development» in the official documents of international organizations and in the economic and legal doctrine is analyzed in the article, it is proved that the following components (principles) are based on this concept: saving of the environment, harmonious combination of economic, social and ecological development; the balance of technological and economic development, the coordination of efforts of the whole community to achieve sustainable development, interconnection of generations, the leading role of the state in ensuring sustainable development.

Key words: sustainable development, concept.

Авторська довідка

Турченко Ольга Григорівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м.Вінниця, Україна).

Стаття подана до друку 9.06.2017р.

